

викладач, Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Анотація. В статті висвітлено особливості педагогічного феномену громадської ідентичності. Проаналізовано досвід формування громадської ідентичності як компоненту полікультурного виховання у закладах вищої освіти Британії. Розглянуто роль інституту наставництва у формуванні та розвитку громадянської компетентності у Великій Британії. Підкреслено, що механізми впливу на особистість студентської молоді в Україні у цій сфері реалізуються безсистемно, не повністю відповідають вимогам сьогодення та потребують оновлення.

Ключові слова: полікультурне виховання, ідентичність, громадянська ідентичність, система вищої освіти Великої Британії, наставництво.

Аннотация. В статье освещены особенности педагогического феномена общественной идентичности. Проанализирован опыт формирования общественной идентичности как компонента поликультурного воспитания в учреждениях высшего образования Великобритании. Рассмотрена роль института наставничества в формировании и развитии гражданской компетентности в Великобритании. Подчеркнуто, что механизмы воздействия на личность студенческой молодежи в Украине в этой сфере реализуются бессистемно, не полностью отвечают требованиям сегодняшнего дня и нуждаются в обновлении.

Ключевые слова: поликультурное воспитание, идентичность, гражданская идентичность, система высшего образования Великобритании, наставничество.

***Abstract.** The article highlights the peculiarities of studying the phenomenon of social identity. The experience of the formation and development of public identity as a component of multicultural education in the universities of Great Britain is analyzed. The role of the institution of mentoring in the formation and development of civil competence in the University of England is considered. It is stressed that the mechanisms of impact on the personality of student youth in Ukraine in this area are implemented in a haphazard manner, do not fully meet the requirements of today and need to be updated.*

Key words: multicultural education, identification, civic identification, UK higher education system, mentoring.

Постановка проблеми. Вхідження України до європейської спільноти та зростання вимог до якості освітніх послуг значно активізувало пошуки шляхів до підготовки фахівців, рівень підготовки яких відповідав би світовим стандартам. Сучасні суспільно-політичні реалії формулюють важливе суспільне та педагогічне завдання – підготовку громадян, здатних мирно співіснувати, поважати право кожного на вибір і збереження своєї ідентичності, толерантне сприйняття соціальних відмінностей, знаходження порозуміння.

Актуалізація ідей полікультурного виховання в Україні сьогодні здійснюється за допомогою різноманітних навчально-виховних заходів університетського та державного рівнів. Однак, формуванню громадянської ідентичності як одного з компонентів цього виховання в нашій країні, саме у системі закладу вищої освіти, не надається належної уваги.

Однією з прогресивних країн, що «диктує» тенденції у вищій освіті є Велика Британія. До педагогічного досвіду формування громадянської ідентичності цієї країни ми й звернемося у даній науковій розвідці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання професійної підготовки фахівців у Великій Британії завжди перебувала в полі зору

вітчизняних дослідників: К. Двояшкіна, Н. Бідюк, Н. Журавська, Ж. Таланова та інші. Зокрема, розглядається стандартизація професійної підготовки гуманітарних дисциплін (Н. Авшенюк, В. Базуріна, О. Волошина, Т. Гарбуза, І. Задорожна, Ю. Кіщенко, С. Коваленко, Н. Костенко, О. Кузнецова, А. Соколова. Етнопедагогічні традиції виховання вивчалися М. Тадеєвою, та О. Скринською тощо. Різні аспекти полікультурної освіти та виховання учнів досліджували Н. Ганнусенко, З. Гасанова, А. Гулідова, В. Заслуженюк, І. Ісаєва, Г. Марченко, С. Терно, Л. Чумак, М. Хайруддінов. Однак різноманіття аспектів вивчення британської системи освіти, дослідження формування громадянської ідентичності у закладах вищої освіти Великої Британії досі здійснено не було.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Ідентичність як науковий та соціальний феномен не є однозначним поняттям. Диференціація студентської спільноти по типу ідентичності (громадянська, локальна, регіональна, етнічна, європейська, світова тощо) є умовою для дослідження різних типів домінуючої ідентичності у студентів, що означає їх різне оцінювання міжетнічних відносин в Україні, різний рівень етнічної толерантності, які по різному «включені» до міжетнічної інтеракції в суспільстві.

Велика Британія стала однією з перших держав, що почала реалізовувати принципи, проголошені Болонською декларацією. При цьому переході на принципи декларації Об'єднаного Королівства вдалось зберегти специфіку національної системи вищої професійної освіти, а також сприяти поширенню власних освітніх традицій на загальноєвропейському рівні. Саме тому вивчення та адаптація досвіду формування громадської ідентичності у ВНЗ Британії є корисним для України в сучасних умовах реструктуризації освіти загалом.

Мета статті (постановка завдання). Метою наукової розвідки є на основі вивчення досвіду формування громадянської ідентичності у вищій школі Британії, визначити її особливості та можливості застосування у системі вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні полікультурність визначається як принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот, із притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їхню рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з ширшою крос-культурною спільнотою та ін. Зміст полікультурного виховання у вищих навчальних закладах Великої Британії спрямований на збереження культурної та суспільної ідентичності в умовах глобалізаційних процесів, має дихотомічний характер, який відображається в набутті нового знання та одночасному збереженні власної самотності.

Переважає більшість зарубіжних педагогів вважають, що громадянська освіта – фактично синонім навчання демократії. Дж. Патрік сформулював у зв'язку з цим шість провідних понять демократії, які мають викладатися у закладі освіти: законність; ринкова економіка; громадянське суспільство; громадянськість; права людини; представницька демократія [3].

Феномен громадянської ідентичності має для України вкрай важливе значення. Україна в силу особливостей історичного розвитку (набуття реальної незалежності тільки в кінці ХХ століття) виявилася в ситуації «сіметричної дихотомії» в один и той же час потрібно будувати етнонаціональну державу і державу громадянської нації. Ми погоджуємось із думкою Г.О. Кісла про те, що громадянська (державна) ідентичності – це ототожнення людиною статусу громадянина як свого особистого статусу: я є громадянин держави [5].

Іншими словами громадянська ідентичність – це прийняття себе представником народу. В українській науці поширена дефініція громадянської ідентичності як усвідомлення людиною своєї належності до спільноти громадян певної держави.

Для нашого дослідження дуже важливим є вивчення громадянської ідентичності студентської молоді, яку слід розглядати як фактор консолідації молоді задля інтересів держави. Адже високий рівень її презентації є умовою єдності суспільства. Відомий етносоціолог Л. Дробіжева зазначила:

«Громадянська ідентичність – «барометр» консолідації суспільства, солідарності громадських сил, певна умова цілісності держави» [4].

Як зазначається у Білій книзі міжкультурного діалогу Ради Європи, свобода вибору власної культури – основоположна; це головне питання прав людини. Одночасно або на різних стадіях свого життя всі ми можемо ототожнювати себе з різними культурами. І хоча кожна окрема людина є певною мірою продуктом своєї спадщини та соціального походження, в сучасному демократичному суспільстві кожен може збагатити свою ідентичність шляхом інтеграції в різноманітні культури. Ніхто проти волі не повинен бути обмежений рамками певної групи, громади, системи мислення або світогляду, а навпаки, мати можливість вільно відмовитись від свого минулого вибору та зробити будь-який новий вибір, якщо він не суперечить універсальним цінностям прав людини, демократії й верховенства права. Взаємна відкритість і обмін є невід'ємною частиною багатокультурності [1, с. 22].

Велика Британія є носієм культурного різноманіття націй та національних меншин, які утворюють єдиний соціальний простір. Поряд з науковим та суспільним дискурсом ідентичності та мультикультуралізму сьогодні в країні існує необхідність «популярного розуміння культурних розбіжностей задля побудови стійкого суспільства; сприяння міжкультурному спілкуванню, яке перебуває в координатах мовної політики, релігії, національності та географічних меж» [6].

Формування громадянської ідентичності на різних етапах розвитку особистості студента як наукова проблема не знайшла свого місця в теоретичних розробках дослідників, єдиної думки щодо визначення цього поняття серед вчених не було. Поняття громадянської компетенції стало використовуватися у зарубіжній науці з початку ХХ століття. Однак у 20–30-х рр. ХХ століття Ч. Мірріамом було вжито термін «громадянська культура» для характеристики психологічних та соціологічних аспектів політичної поведінки особистості. Саме тому громадянська ідентичність вивчалася як проблема

формування громадянської культури (А. Пжеворський, Ф. Лімонжі, А. Стефан, Г. Альмонд, С. Верба, Е. Тейлор та ін.).

Слід наголосити, що громадська ідентичність з-поміж усіх інших колективних ідентичностей є найбільш інтеграційною, такою, що чітко «вписує» індивіда в ту чи іншу національну спільноту. Інші типи колективної ідентичності – класова, родова, етнічна, релігійна - можуть накладатися на або поєднуватися з нею.

Як вважає британський професор Монтсеррат Гібернау, громадянська ідентичність неоціненна для індивідів, оскільки забезпечує їм почуття гідності, незважаючи на їх клас, стать, досягнення, статус і вік. Належачи до своєї нації, індивіди ідентифікують себе з нею і певною мірою вважають досягнення інших представників своєї нації за власні. Саме завдяки ідентифікації з нацією скінченне життя індивідів трансцендується, а націю починають шанувати, наче вищу цінність [7].

Сьогодні у Великій Британії стратегічні орієнтири розвитку ідей полікультурного виховання трансформуються відповідно до плінних потреб суспільства та покликані сприяти формуванню як етнічної ідентичності британців, так і розумінню культурних відмінностей між студентами різних національностей та меншин. Сучасна система вищої освіти Британії являє собою типовий приклад Болонської освітньої системи та цікава у рамках нашого дослідження, саме з таких причин: 1) це одна з найбільш стійких європейських моделей, яка спирається на тривалу університетську традицію; 2) Велика Британія раніше від багатьох європейських країн усвідомила необхідність модернізації освіти та долучилася до розробки її стратегії; 3) активно впроваджуються нові практики; 4) привертають увагу стратегії інтернаціоналізації; 5) показовими є негативні наслідки модернізації та шляхи їх подолання.

Полікультурне виховання у закладах вищої освіти Великої Британії реалізується через взаємопов'язані принципи: рівних можливостей (equal opportunity policies) – академічні фахівці повинні переконатися, що кожен

окремий індивід отримує доступ до процесу навчання; рівного доступу й справедливості (equal access and equity) – освітяни повинні забезпечити ефективну участь всіх студентів у навчально-виховному процесі; культурної чуйності (cultural responsiveness) – адекватне сприймання традицій життя студентів викладачами, пов'язаних культурною, релігійною та етнічною належністю.

У рамках нашого дослідження цікавим є визначення ролі інституту наставництва у формуванні та розвитку громадянської ідентичності у британській вищій школі. М. Гардінер сформувала семантичний ряд, який описує відносини в процесі наставництва: договір, надійність, відкритість, обмін, повага, щирість, теплота, підтримка, незасудженість, емпатія, виклик, недирективні стосунки, лояльність, захищеність, погодженість, розуміння, чесність, взаєморозуміння, активне слухання, усвідомлення потреби, довіра, взаємні цінності, конфіденційність, турбота, система [9].

В університетах Великої Британії реалізовано дві основні моделі наставництва (точніше, підбору наставників). Перша ґрунтується на взаєморозвитку, коли наставник сам нещодавно був студентом. Такий підхід не має вікових чи кар'єрних бар'єрів для спілкування. Друга модель – традиційна: наставник повинен бути більш досвідченішим, мати досвід роботи в закладі вищої освіти. Незалежно від того, яку модель буде обрано, головне, щоб особа, призначена на роль наставника, відповідала вимогам для цієї ролі та спрямовувала свої зусилля на формування громадянської ідентичності [2].

Варто зауважити, що важливою рисою наставництва в університетах Великої Британії є конфіденційність з обох сторін, тобто співпраця відбувається поза системою оцінювання.

Отже, ВНЗ Великої Британії приділяють велику увагу такому явищу, як наставництво, проте фахівці, які досліджують проблему формування і розвитку громадянської ідентичності у студентів вищої школи, не зупиняються на досягнутому й порушують питання щодо удосконалення системи менторства в університетах. Зокрема, актуальними є питання про розширення розуміння

цінності інституту наставництва, поширення найкращого досвіду, оцінювання результатів наставництва.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, полікультурне виховання особистості, формування толерантного ставлення до ідентичності іншої людини в різних її виявах є надзвичайно актуальним соціокультурним запитом сучасній системі виховання будь-якої країни. Громадянство – це історичний демократичний інститут, а культурний плюралізм та різноманітність – його характеристики. Тому громадянська належність не повинна визначатися лише культурою поза своїм традиційним зв'язком із національністю.

Виходячи із зазначеного вище, важливим завданням полікультурного виховання є розвиток в особистості таких громадянських якостей, як толерантність, зокрема розуміння того, що в житті існує різноманітність у різних проявах ідентичності, та громадянськість, що передбачає набуття вміння відстоювати власну позицію, здатність до розмірковувань та поміркованість у публічному вираженні ідентичності, взаємоповагу та спілкування з іншими.

Система вищої освіти Великої Британії сягає сивої давнини. Вона досить складна, оскільки існують розбіжності між «новими» та «старими» вишами. Однак, саме у вищій школі Великої Британії є достатній набір засобів, важелів, методів та інструментів, за допомогою яких вона можна формувати та розвивати громадянську ідентичність, послаблюючи цим самим дію соціокультурних, етнічних, мовних, конфесійних, регіональних суперечностей, не випускаючи при цьому з поля зору інші, не менш важливі типи ідентичностей. Проте, українські механізми впливу на особистість студентської молоді в цій сфері реалізуються безсистемно, не повністю відповідають вимогам сьогодення та потребують оновлення.

Список використаних джерел

1. Біла книга з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності й гідності». Затверджена міністрами закордонних справ країн-членів Ради Європи

на 118-й сесії Комітету міністрів [Електронний ресурс]. – Страсбург, 7 травня 2008 року. – Режим доступу: http://www.model21.in.ua/files/bila_knyha_.pdf.

2. Бельмаз Я. М. Роль інституту наставництва в професійному розвитку викладачів вищої школи в США та Великій Британії / Я. М. Бельмаз // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2015. – Вип. 41. – С. 484–492.

3. Величко О. Ю. Зарубіжний досвід формування громадянської компетентності дітей і молоді / О. Ю. Величко // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2013. – Вип. 13. – С. 24–29

4. Дробижева Л. Идентичность и этнические установки русских в своей и иноэтнической среде / Л. Дробижева // Социологические исследования. - 2010. - №12 – С. 49-58

5. Кісла Г. О. Ідентичності українських студентів як фактор конструювання міжетнічних відносин / Г. О. Кісла // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2015. – Вип. 19–20. – С. 37–51.

6. Клим М. І. Стратегічні орієнтири розвитку ідей полікультурного виховання в контексті фахової лінгвістичної підготовки студентів у вищих начальних закладах Великої Британії / М. І. Клим // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – 2014. – Вип. 42(1). – С. 354–358.

7. Никитюк Г. Механізми регуляторного впливу держави на формування ідентичностей / Г. Никитюк // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2013. – Вип. 1. – С. 253–264.